

โบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ของแม่ฮ่องสอน

รัศมี ชูทรงเดช

ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

บทนำ

หากเราต้องการทำความเข้าใจประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของคนโบราณที่เคยอาศัยอยู่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนว่ามีความเป็นมาอย่างไรก่อนที่ชาวไทยใหญ่จะเข้ามาตั้งรกรากและสร้างบ้านแปงเมือง จนกระทั่งกลายเป็นจังหวัดแม่ฮ่องสอนในปัจจุบัน ก็จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมองภาพรวมของพัฒนาการของสังคมและวัฒนธรรมของทั้งจังหวัด เพราะในสมัยโบราณนั้นไม่มีการแบ่งแยกพรมแดนหรือพื้นที่อย่างเช่นในปัจจุบัน

เป็นที่รู้กันอยู่ทั่วไปว่าคุณค่าของทรัพยากรในจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีมากมายมหาศาล โดยเฉพาะทรัพยากรธรรมชาติ เพราะเป็นจังหวัดที่มีความพิเศษในเรื่องของภูมิประเทศที่เป็นภูเขาสูงชัน และป่าไม้ที่ยังคงอุดมสมบูรณ์แห่งหนึ่งของประเทศไทย แต่เรื่องราวเกี่ยวกับโบราณคดีและประวัติศาสตร์กลับเป็นที่รู้จักน้อยมาก แม่ฮ่องสอนเป็นที่รู้จักในหมู่นักโบราณคดีเป็นเวลานานมาแล้ว จากงานวิจัยของ ดร. เซสเตอร์ กอร์มัน นักโบราณคดีชาวอเมริกัน ซึ่งเข้ามาทำการสำรวจและขุดค้นแหล่งโบราณคดีในเขตอำเภอเมืองและปางมะผ้า เมื่อประมาณ 40 กว่าปีมาแล้ว แต่ความรู้นี้ยังเป็นที่แพร่หลายในหมู่สาธารณชนทั่วไป แม้ว่าหลังจากนั้นก็มีการดำเนินงานโบราณคดีโดยกรมศิลปากร และการสำรวจโดยชาวต่างชาติ เช่นออสเตรเลีย ฝรั่งเศส เป็นต้น จนกระทั่งเมื่อระหว่างปีพ.ศ. 2541-42 โครงการสำรวจและจัดทำระบบฐานข้อมูลถ้ำ จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นโครงการวิจัยจากสหสาขา ซึ่งได้รับการสนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) มีทีมวิจัยด้านโบราณคดีได้ทำการสำรวจและบันทึกหลักฐานทางโบราณคดีเกี่ยวกับถ้ำ เพื่อการจัดการอย่างยั่งยืน หลังจากนั้นก็มีโครงการวิจัยเชิงบูรณาการศาสตร์ระยะยาวที่ดำเนินการสืบค้นความเป็นมาของคนโบราณที่เคยอาศัยอยู่ในอำเภอปางมะผ้า โดยโครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ระยะที่ หนึ่งและสอง (พ.ศ. 2544-49) ซึ่งได้รับการสนับสนุนเงินทุนสำหรับงานวิจัยจากสกว. เช่นกัน ได้ทำการสำรวจและขุดค้นแหล่งโบราณคดีบริเวณลุ่มน้ำสาขาย่อยของแม่น้ำปาย พบว่ามีแหล่งโบราณคดี จำนวนกว่า 80 แหล่ง และแหล่งทรัพยากรถ้ำจำนวนกว่า 200 แห่ง การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ทำให้ทราบแม่ฮ่องสอนมีการเข้ามาอยู่อาศัยของคนโบราณตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ 30,000 กว่าปีมาแล้ว มีการพบหลักฐานของโครงกระดูกของคนปัจจุบันที่มีอายุเก่าถึง 13,000 ปีมาแล้ว หลักฐานทางโบราณคดีแสดงให้เห็นว่ามีคนโบราณอาศัยอยู่ในพื้นที่ต่างๆ ของจังหวัดแม่ฮ่องสอนอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งเมื่อประมาณ 300 ปีมาแล้ว และมีกรอพยพเคลื่อนย้ายของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในสมัยปัจจุบัน

บทความนี้ ผู้เขียนขอแบ่งการนำเสนอโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยใช้ลุ่มน้ำสาละวินเป็นหัวใจของการทำความเข้าใจเรื่องราวในอดีตดังกล่าว แม่น้ำสาละวินมีนัยที่สำคัญต่อการเกิดบ้านเมืองในสมัยโบราณและพัฒนาการที่เป็นเมืองแม่ฮ่องสอนในปัจจุบัน ความรู้เรื่องอดีตสามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการทำความเข้าใจและรับใช้ปัจจุบัน รวมทั้งอนาคตได้ โดยผู้เขียนขอแบ่งการนำเสนอออกเป็น 3 ส่วน คือ ก) ความหมายของโบราณคดีและก่อนประวัติศาสตร์ ข) สาละวินในฐานะของเส้นทางคมนาคม

สัญจรในอดีต โดยจะนำ เสนอลักษณะทางกายภาพโดยสังเขป ค) ประวัติการค้นคว้าเรื่องโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน และ ง) ภาพรวมของสถานภาพของความรู้ที่มีอยู่ในปัจจุบัน

ความหมายของก่อนประวัติศาสตร์และระยะเวลาของก่อนประวัติศาสตร์ของภาคเหนือ

แม้ว่า “โบราณคดี” จะถูกใช้กันอย่างแพร่หลายมาเป็นเวลาช้านาน แต่ความหมายที่แท้จริงของ “โบราณคดี” ยังมีความเข้าใจที่ไม่ตรงกันและคลุมเครือ ดังนั้นเมื่อพูดถึงโบราณคดีก็จะนึกถึงกะโหลก หม้อขาม แดกต่าง ๆ เครื่องรางของขลัง วัตถุอาราม รวมถึงซากดึกดำบรรพ์

ผู้เขียนจึงขออธิบายความหมายที่เข้าใจง่าย ๆ สำหรับคำว่า “โบราณคดี” หมายถึง การศึกษาเกี่ยวกับคน วัฒนธรรม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ความเชื่อ ของคนในสมัยโบราณว่าเป็นอย่างไร โดยศึกษาจากวัตถุที่คนโบราณ ทำขึ้น แล้วนำมาอธิบายถึงเรื่องราวของคนในแต่ละสมัย เพื่อศึกษาพัฒนาการความเป็นมาของชุมชนและ วัฒนธรรมแต่ละยุคสมัย เช่น เครื่องมือขวานเหล็ก ก็บอกถึงเครื่องมือเครื่องใช้สารพัดประโยชน์สำหรับการตัดไม้หรือการทำงานช่างด้านต่างๆ นอกจากนี้การวิเคราะห์ส่วนประกอบทางเคมีก็ทำให้ทราบว่าเทคโนโลยีในการ ตีเหล็กทำอย่างไร มีภูมิปัญญาดั้งเดิมในการผสมวัตถุดิบ การเผาอย่างไร รูปแบบก็บอกถึงความนิยม เฉพาะสมัย เช่นเดียวกับปัจจุบันหม้อหุงข้าวก็เป็นสิ่งซึ่งช่วยบอกความนิยมของแต่ละสมัยได้ ดังนั้นการที่เราคุ้นเคยกับการ เรียกยุคสมัยต่างๆ เช่นก่อนประวัติศาสตร์ (ยุคหิน ยุคโลหะ) ทวารวดี ศรีวิชัย ลพบุรี (ร่วมสมัยกับวัฒนธรรม เขมร) สุโขทัย ล้านนา อชุธยา รัต นโกสินทร์ ก็ล้วนแต่เกิดจากการประมวลข้อมูลทางประวัติศาสตร์และ โบราณคดีในการช่วยทำให้เรารู้จักรากเหง้าความเป็นมาของตัวเอง

หรือกล่าวโดยสรุปง่ายๆ คือ โบราณคดีเป็นวิชาที่ว่าด้วยการศึกษาเรื่องราวของคน สังคม และ วัฒนธรรมโบราณจากของเก่าๆ ที่คนทำขึ้นมาใช้ประโยชน์สำหรับการดำเนินชีวิต นั่นเอง

สำหรับการ จัดแบ่งยุคสมัยโดยการเปรียบเทียบภาพรวมของพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมใน ประเทศไทย แล้ว โดยใช้อายุของหลักฐานทาง โบราณคดีที่พบจากการขุดค้นใน อำเภอบางมะฝ้า และจาก ภูมิภาคอื่นๆ ของ ประเทศไทย (Bronson and Charoenwongsa 1988) โดยใช้หลักฐานของ ลายลักษณ์อักษร หรือ การเกิดตัวหนังสือ สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีอายุระหว่าง 32,000 ปีมาแล้ว- พุทธศตวรรษ ที่ 12 หรือประมาณ 1,300 ปีมาแล้ว อย่างไรก็ตาม หากเราพบหลักฐานใหม่เพิ่มขึ้นในอนาคต อายุก็อาจจะมีการ ปรับเปลี่ยนตามความเหมาะสม สำหรับอายุในที่นี้ ใช้เพื่อทำความเข้าใจพัฒนาการของสังคมและวัฒนธรรม ภายในจังหวัดแม่ฮ่องสอน และช่วยในการจัดกลุ่มเพื่อการศึกษาเปรียบเทียบหลักฐานทางโบราณคดี

สำหรับการจัดลำดับยุคสมัยตามลำดับก่อนหลัง (Establishing cultural chronology) ให้ได้ก่อนว่าพื้นที่ ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน มีพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมก่อน-หลังอย่างไร โดยใช้ข้อมูลจากงานค้นคว้าวิจัย ของผู้เขียนในอำเภอบางมะฝ้าเป็นหลัก แล้วใช้ข้อมูลนี้เป็นเกณฑ์พื้นฐานในการศึกษาเปรียบเทียบโบราณวัตถุ และ โบราณสถาน ที่พบจากการสำรวจและขุดค้นจากอำเภอรอบๆ โดยมีหลักในการประเมินและวิเคราะห์ข้อมูล หลักฐานทางโบราณคดีในการจัดลำดับยุคสมัย ดังนี้

- ก. ใช้หลักการแบ่งยุคสมัยในทางธรณีวิทยา (เช่น สมัยไพลสโตซีน โฮโลซีน) ควบคู่กับยุคสมัยแบบ จารัตนนิยม (เช่น ยุคหิน ยุคโลหะ) โดยมีจุดประสงค์เพื่อเป็นกรอบในการจัดหมวดหมู่ของหลักฐาน ทางโบราณคดีเพียงเท่านั้น ทั้งนี้เพื่อให้เข้าใจถึงพฤติกรรมและกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในแหล่ง โบราณคดี แต่ไม่ได้เป็นการระบุถึงพัฒนาการทางสังคมหรืออายุสมัยที่แน่นอนของโบราณวัตถุ สถานนั้นๆ เพราะเครื่องมือเครื่องใช้บางประเภทมีการใช้อย่างต่อเนื่องหลายยุคสมัย เช่น เครื่องมือ

เหล็ก เป็นต้น ดังนั้นการกำหนดอายุสมัยจำเป็นต้องพิจารณาจากบริบทของแหล่งโบราณคดีทั้งหมด

การใช้ตารางธรณีวิทยาเป็นเกณฑ์การแบ่งยุคสมัยทำให้ไม่เกิดความลำเอียงในการตีความ เพราะหากได้ค่าคาร์บอน14 มาจากแต่ละแหล่งโบราณคดี ก็นำมาจัดลงในเวลาทางธรณีวิทยาแล้ว เปรียบเทียบลักษณะทางวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นในอำเภอต่างๆ ของจังหวัดแม่ฮ่องสอน ทำให้มองเห็นภาพรวมของพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมว่ามีความเท่าเทียมกันหรือไม่ อย่างไรก็ตาม เกณฑ์การใช้ยุคสมัยทางธรณีวิทยาผู้เขียนใช้เกณฑ์สากล เพื่อจัดยุคสมัยภายในแม่ฮ่องสอน (รัศมี ชูทรงเดช 2547) ดังนี้

สมัยไพลสโตซีนตอนปลาย (Terminal Pleistocene) หมายถึง ระยะเวลาสุดท้ายของการเกิดธารน้ำแข็งมีอายุประมาณ 125,000-11,500 ปีมาแล้ว (Orchiston and Siesser 1982:134-5) ส่วนช่วงสุดท้ายก่อนการเปลี่ยนเข้าสู่สมัยโฮโลซีน มีอายุระหว่าง 16,000-11,500 ปีมาแล้ว (Roberts 1998:255)

สมัยโฮโลซีน (Holocene Epoch) หมายถึง สมัยทางธรณีวิทยาที่ต่อจากสมัยไพลสโตซีนตอนปลาย หรือบางครั้งถูกเรียกว่า “หลังไพลสโตซีน” มีอายุระหว่าง 10,000 ปีมาแล้ว ถึงปัจจุบัน เป็นช่วงที่มีสภาพอากาศอบอุ่น (Roberts 1998:255) ในที่นี้ผู้เขียนใช้การแบ่งจากงานของนักโบราณคดีชาวจีนเป็นหลัก (Sun and Chen 1991:542) โดยแบ่งเป็นสมัยย่อยๆ ดังนี้คือ โฮโลซีนตอนต้น (10,000-7,500 ปีมาแล้ว) โฮโลซีนตอนกลาง (7,500-2,500 ปีมาแล้ว) และโฮโลซีนตอนปลาย (2,500 ปีมาแล้วถึงปัจจุบัน) เพื่อสะดวกในการจัดลำดับพัฒนาการทางวัฒนธรรมอายุดังกล่าวอาจจะแตกต่างกันบ้างตามเกณฑ์ของแต่ละนักธรณีวิทยา และนักโบราณคดี

- ข. ใช้การกำหนดอายุโดยการเปรียบเทียบ โบราณวัตถุที่เป็นลักษณะเด่น ซึ่งเป็นตัวแทนของวัฒนธรรมทางโบราณคดีสมัยต่างๆ เช่น เครื่องถ้วยจากเตาต่างๆ ในสมัยล้านนา โดย โบราณวัตถุเด่นนั้นต้องมีการค่าอายุทางวิทยาศาสตร์ หรือมีอายุที่แน่นอน เช่น เอกสารประวัติศาสตร์ จารึก เป็นต้น
- ค. ใช้การกำหนดอายุสมัยโดยวิธีการกำหนดอายุทางวิทยาศาสตร์จากโบราณวัตถุเด่นของวัฒนธรรม เช่น โลงไม้ เป็นต้น
- ง. ใช้การศึกษาเปรียบเทียบกับพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาเดียวกัน

การกำหนดขอบเขตของ “วัฒนธรรม” ในอดีต ผู้เขียนพิจารณาจากโบราณวัตถุที่เป็นลักษณะเด่น และพบกระจายในพื้นที่ทั่วไปเป็นจำนวนมาก โดยพิจารณาจากองค์รวมทางวัฒนธรรมที่มีแบบแผนการกระทำที่เหมือนกันเป็นหลัก (ความเชื่อ เทคโนโลยี วิธีการดำรงชีพ การตั้งถิ่นฐาน การจัดองค์กรทางสังคม) เพื่อจะช่วยให้สามารถกำหนดขอบเขตการกระจายตัวของกลุ่มคนที่มีวัฒนธรรมเหมือนกันได้ และสามารถ ทราบว่าพื้นที่ใดเป็นแกนวัฒนธรรม พื้นที่ใดเป็นพื้นที่ชายขอบของวัฒนธรรม หลักการนี้จะทำให้ช่วยแยกแยะว่าวัฒนธรรมใดเป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมที่สืบทอด ส่งผ่านต่อมา และวัฒนธรรมใดเป็นวัฒนธรรมใหม่ที่มาผสมผสานในภายหลัง สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน จึงแบ่งดังนี้

1. วัฒนธรรมหินกะเทาะ สมัยไพลสโตซีนตอนปลาย

2. วัฒนธรรมหินกะเทาะ สมัยโฮโลซีนตอนต้น
3. วัฒนธรรมหินขัด สมัยโฮโลซีนตอนกลาง
4. วัฒนธรรมโลหะ ประเภทยุคเหล็กหรือวัฒนธรรมโลหะไม่ สมัยโฮโลซีนตอนปลาย

ประวัติศาสตร์ของการศึกษาโบราณคดีในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

เมื่อเปรียบเทียบของการดำเนินงานทางโบราณคดีในบริเวณลุ่มน้ำสาละวินกับพื้นที่อื่นๆ ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนเช่น อำเภอปางมะผ้า อำเภอเมือง เป็นต้น เป็นที่น่าแปลกใจว่าแทบจะไม่มีการศึกษาวิจัยในบริเวณอำเภอแม่สะเรียง แม่ลาน้อย อำเภอขุนยวม และอำเภอสบเมย เราไม่มีความรู้เรื่องก่อนประวัติศาสตร์ในบริเวณดังกล่าวเลย

ดังนั้น การทำความเข้าใจเกี่ยวกับพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมในพื้นที่สูงอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอนนี้ จำเป็นจะต้องทำการสำรวจสถานภาพของการค้นคว้าวิจัยในอดีต โดยมองว่าความรู้ที่ได้มีอะไรบ้าง ผู้เขียนจัดแบ่งเป็นระยะเวลาเป็น 3 ยุค โดยใช้พิจารณาจากลักษณะการทำงานที่ส่งผลกระทบต่อความรู้ใหม่ในแต่ละช่วงเวลา ดังนี้

4.1 งานโบราณคดียุคบุกเบิกในป่าเขาลำเนาไพร

การเปิดพรมแดนความรู้เรื่องโบราณคดีในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน เริ่มมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2508 โดยนักโบราณคดีชาวอเมริกัน ชื่อ เซสเตอร์ กอร์มัน (Gorman 1970) ได้เข้ามาสำรวจและขุดค้นในเขตอำเภอปางมะผ้า เพื่อใช้เป็นข้อมูลประกอบวิทยานิพนธ์ในหัวข้อเรื่อง Prehistoric Research in Northern Thailand: A Cultural Chronographic Sequence from the Late Pleistocene through the Early Recent Period ที่เสนอต่อ Department of Anthropology, University of Hawaii เมื่อปี ค.ศ. 1971 กอร์มัน ได้สำรวจพื้นที่บริเวณ อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน และทำการขุดค้นแหล่งโบราณคดีจำนวน 3 ถ้ำคือ ถ้ำผี ถ้ำปุงสูงและถ้ำผาชัน ในการสำรวจของกอร์มันนี้ได้พบแหล่งโบราณคดีถ้ำผีที่มีโลงไม้ แต่กอร์มันก็ไม่ได้ให้ความสนใจเท่าที่ควรนอกเหนือจากกล่าวถึงว่าเหตุใดถ้ำที่ตนเองขุดจึงชื่อว่าถ้ำผีแมน งานของกอร์มันจะเน้นศึกษาเฉพาะข้อมูลที่ได้จากการขุดค้นเป็นหลัก ส่วนข้อมูลที่ได้จากการสำรวจนั้นไม่ปรากฏในเอกสารใดๆ

ปี พ.ศ. 2522 จอยซ์ ไวท์ (Joyce White) ได้เขียนบทความร่วมกับ กอร์มัน เกี่ยวกับผลการวิเคราะห์เครื่องมือสะเก็ดหินจากแหล่งโบราณคดีถ้ำผาชัน ซึ่งเป็นบทความที่น่าสนใจในที่ประชุมสมาคมโบราณคดีอเมริกัน (White and Gorman 1979) บทความนี้ไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่ แต่มักจะถูกอ้างอิงโดยนักโบราณคดีชาวไทยและชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องเครื่องมือหิน

สรุป การดำเนินงานยุคบุกเบิกเป็นการทำงานโดยชาวต่างประเทศ และลักษณะงานที่ทำเป็นงานวิจัยค้นคว้าสำหรับการเรียนในระดับปริญญาเอก

4.2 งานโบราณคดียุคเริ่มต้นของการสำรวจ

หลังจากนั้นอีกประมาณ 20 ปีก็มีการเริ่มสำรวจทางโบราณคดีอีกครั้ง โดยทีมนักโบราณคดีชาวไทย ภายใต้โครงการโบราณคดีประเทศไทย (ภาคเหนือ) สังกัดฝ่ายวิชาการ กองโบราณคดี กรมศิลปากร และทีมนักโบราณคดีชาวต่างชาติ ได้แก่ คณะสำรวจถ้ำและนักโบราณคดีชาวออสเตรเลีย และคณะนักโบราณคดีชาว

ฝรั่งเศส นอกจากนั้นก็มีการสำรวจโดย ผู้สนใจธรรมชาติและวัฒนธรรมของพื้นที่ป่ามะพร้าวอย่างยาวนาน คือ นายจอห์น สปีร์

อย่างไรก็ดี ลักษณะการดำเนินงานยังเป็นการศึกษาเฉพาะที่และไม่ได้ศึกษาอย่างลึกซึ้ง แต่ก็มีส่วน ลักษณะของสารนิพนธ์และวิทยานิพนธ์เพิ่มขึ้น

ปี พ.ศ. 2525 โครงการโบราณคดีประเทศไทย (ภาคเหนือ) กรมศิลปากร (2525) นำโดยนางพาสุข ดิษยเดช และคณะ ได้ทำการสำรวจแหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในเขต ตำบลสบป่อง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยเฉพาะแหล่งผลิตเครื่องมือหินกะเทาะ ซึ่งพบตามเชิงเขาและสันเขาต่างๆ (Prishanchit 1988)

ปีพ.ศ. 2529 โครงการโบราณคดีประเทศไทย (ภาคเหนือ) กรมศิลปากร (2529) นำโดยนายบรรเวท รุ่งรุจี และคณะ ได้ทำการสำรวจแหล่งโบราณคดีถ้ำลอด บ้านถ้ำลอด ตำบลสบป่อง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน การสำรวจครั้งนี้เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นเท่านั้น

ในปีเดียวกันนายเควิน เคียร์แมน (Kevin Kierman) นายจอห์น สปีร์ และนาย จอห์น ดังก์ลีย์ (John Dunkley) ได้สำรวจถ้ำที่เป็นแหล่งโบราณคดีจำนวน 31 แห่ง และวิเคราะห์หลักฐานทางโบราณคดีเบื้องต้น (Kierman et al. 1988) งานสำรวจครั้งนี้นับว่าเป็นงานที่สำคัญนับตั้งแต่การดำเนินงานของกอร์มัน อย่างไรก็ตาม ในแง่ของการวิเคราะห์หลักฐานทางโบราณคดีก็มีความพยายามในการเชื่อมโยงแหล่งโบราณคดีต่างๆ เข้าด้วยกัน แม้ว่าไม่ได้วิเคราะห์โบราณวัตถุแต่ละประเภทอย่างละเอียดก็ตาม

ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2530 โครงการโบราณคดีประเทศไทย (ภาคเหนือ) กรมศิลปากร (2530) นำโดยนายสถาพร ขวัญยืนและคณะ ได้ทำการสำรวจแหล่งโบราณคดีในเขต ต.สบป่อง ส่วนใหญ่เป็นแหล่งโบราณคดีที่มีโลงไม้ คือถ้ำเด่นผา ถ้ำบ้านลงจันท์ ถ้ำน้ำริน 1-2 ถ้ำลอด บ้านถ้ำลอด ต. สบป่อง อ. เมือง จ. แม่ฮ่องสอน และในเขต ต.ปางมะผ้าในขณะนั้นเพิ่มเติม คือถ้ำบ้านปางคาม หุบเขาบ้านไร่ และถ้ำบ้านจะโป๊ะ ต. ปางมะผ้า อ. เมือง จ. แม่ฮ่องสอน การสำรวจครั้งนี้เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นเท่านั้น รายงานที่ดีพิมพ์เป็นรายงานเบื้องต้นที่บรรยายสภาพของแหล่งและหลักฐานโบราณคดีอย่างกว้างๆ

ในปีเดียวกันนี้ นายสุรศักดิ์ อนันต์เวทยานนท์ (2530) นักศึกษาภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้ทำการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นจากโครงการโบราณคดีประเทศไทย (ภาคเหนือ) เป็นสารนิพนธ์ตามหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต (โบราณคดี) เรื่อง “การศึกษารูปแบบเรือขุด ที่พบบริเวณวนอุทยาน ถ้ำน้ำลอด ต. สบป่อง อ. เมือง จ. แม่ฮ่องสอน” ภายใต้การควบคุมของ อาจารย์ยรรยง ชูทรงเดช สารนิพนธ์ของสุรศักดิ์ อนันต์เวทยานนท์ นับเป็นงานชิ้นแรกที่ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องโลงไม้จากแหล่งโบราณคดีใน จ. แม่ฮ่องสอน อย่างจริงจัง อย่างไรก็ตามการศึกษายังจำกัดอยู่เพียงแหล่งโบราณคดีถ้ำน้ำลอดแห่งเดียว

พ.ศ. 2531 ดร. รัชนี ทศรัตน์ (บรรณารักษ์ในขณะนั้น) ได้ตีพิมพ์งานวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท เรื่อง “Evidence for Ancient Woodworking: A Microwear Study of Hoabinhian Stone Tools” ในหนังสือ “Prehistoric Studies: The Stone and Metal Ages in Thailand” ซึ่งเป็นการวิเคราะห์เครื่องมือหินกะเทาะจากแหล่งโบราณคดีถ้ำผาชัน ที่ขุดค้นโดยเชสเตอร์ กอร์มัน (Bannanurag 1988)

สรุป การดำเนินงานในยุคเริ่มต้นของการสำรวจ เป็นการสำรวจถ้ำในวัฒนธรรมโลงไม้เป็นหลักโดยทีมสำรวจชาวออสเตรเลีย และนักโบราณคดีจากกรมศิลปากร เพื่อบันทึกว่ามีหลักฐานทางโบราณคดีอะไรบ้างที่พบ มีงานค้นคว้าวิจัยเพียง 2 ชิ้นที่เป็นส่วนหนึ่งของสารนิพนธ์ระดับปริญญาตรีและวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทที่ศึกษาเรื่องของโลงไม้ และเครื่องมือหินกะเทาะ

4.3 งานโบราณคดียุคเปิดพรมแดนความรู้

ต่อมา พ.ศ. 2535 ดร. ทิมothy เรโนลด์ (Timothy Reynolds) ได้ทำการวิเคราะห์หลักฐานทางโบราณคดีจากแหล่งโบราณคดีถ้ำปางสูง ที่เคยขุดค้นโดยเชสเตอร์ กอร์มันในปี ค.ศ. 1972 เป็นความพยายามที่จะเขียนรายงานเกี่ยวกับการขุดค้นและวิเคราะห์ข้อมูลจากการขุดค้นทั้งหมด (Reynolds 1992)

ปี พ.ศ. 2537-38 ปีเตอร์ เกรฟ (Peter Grave) ทำการศึกษาวิจัยสำหรับวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอก มหาวิทยาลัยซิดนีย์ ประเทศออสเตรเลีย เรื่อง “การย้ายไปสู่การแลกเปลี่ยนโภคภัณฑ์ : กรณีศึกษา การผลิตเครื่องปั้นดินเผาและปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวเขา และชาวพื้นราบด้านตะวันตกเฉียงเหนือของไทย ระหว่าง พ.ศ. 1543-2193” (The Shift to Commodity: A Study of Ceramic Production and Upland-Lowland Interaction in Northwestern Thailand 1000-1650 AD) ได้ทำการสำรวจแหล่งโบราณคดีในเขตจังหวัดตาก แม่ฮ่องสอน และเชียงใหม่ โดยเน้นการวิเคราะห์ทางเคมีโครงสร้างของส่วนประกอบภาชนะดินเผาเครื่องถ้วยสังคโลกและเครื่องถ้วยจีนที่พบในจังหวัดดังกล่าว Peter Grave ได้ทำการสำรวจแหล่งโบราณคดีที่พบโลงไม้ และได้เก็บตัวอย่างไม้จากแหล่งโบราณคดีในพื้นที่ อ. เมือง ไปหาค่าอายุทางวิทยาศาสตร์ที่ประเทศออสเตรเลีย ได้ค่าอายุทั้งหมด 10 ค่า ซึ่งค่าเหล่านี้มีความสำคัญอย่างมาก เพราะเป็นข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญเกี่ยวกับอายุสมัยของเจ้าของ “วัฒนธรรมโลงไม้” ซึ่งมีอายุอยู่ระหว่าง 720 ถึง 2080 ปีมาแล้ว นอกจากนี้เกรฟ ยังได้ทำการสำรวจแหล่งโบราณคดีประเภทวงกลมที่มีอายุเก่าถึงสมัยสุโขทัยด้วย (Grave 1996,1997)

อย่างไรก็ดี เมื่อจบการศึกษา ดร. ปีเตอร์ เกรฟได้กลับมาศึกษาพื้นที่ดังกล่าวอีกครั้ง แต่เน้นศึกษาแหล่งโบราณคดีประเภทเนินดินรูปวงกลมตามสันเขาจากจังหวัดตาก เชียงใหม่จนถึงแม่ฮ่องสอน และได้เก็บตัวอย่างของไม้จากโลงและเสาจากแหล่งโบราณคดีวัฒนธรรมโลงไม้หลายแหล่งไปตรวจหาอายุเพิ่มเติมในระหว่างปี พ.ศ. 2541 งานของปีเตอร์ เกรฟ นับว่าเป็นงานสำคัญที่ดำเนินมาอย่างต่อเนื่องและเป็นฐานข้อมูลสำคัญที่มีประโยชน์โดยตรงในการทำงานของโครงการนี้ (Grave 1997; Grave et al. in press)

พ.ศ. 2538 บริษัทผู้ออกกราฟิเคิลไซน์ จำกัด ได้ทำการศึกษาศักยภาพของถ้ำทางธรรมชาติและทางโบราณคดี เช่นถ้ำศรีโสภณ ถ้ำปางคาม เพื่อเสนอต่อสำนักงานจังหวัดแม่ฮ่องสอน ในการพัฒนาและอนุรักษ์ การสำรวจในครั้งนั้นก็เพียงแต่ทำผังและบรรยายสภาพของแหล่งโบราณคดี และวิเคราะห์จำแนกประเภทของโบราณวัตถุเบื้องต้นเท่านั้น

ในปีเดียวกันมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ได้ศึกษาแหล่งโบราณคดีถ้ำลอด เพื่อนำเสนอต่อสำนักงานนโยบายสิ่งแวดล้อม ในด้านการอนุรักษ์และจัดการ ในครั้งนี้คณะสำรวจจากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้ทำแผนผังถ้ำและคูหาที่พบโลงไม้อย่างละเอียด พร้อมกับการบรรยายลักษณะของโลงและโบราณวัตถุที่พบภายในถ้ำ

พ.ศ. 2540 คณะอาจารย์จากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้ทำการสำรวจถ้ำที่พบภายในเขตบ้านปางคาม อำเภอ ปางมะผ้า เพื่อเตรียมการถวายนครต้อนรับสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มีการเก็บโบราณวัตถุจำนวนหนึ่งออกจากถ้ำ คือ ขวานสำริดซึ่งมีรอยประทับของข้าวบนส่วนปลาย เครื่องมือและเครื่องประดับเหล็ก กระดูกคนและสัตว์ เป็นต้น แต่ก็ไม่มีการทำผังและบรรยายสภาพของแหล่งโบราณคดีแต่อย่างใด (สุภาพร นาคบัลลังก์ 2540)

ช่วงระยะเวลา นี้ ยังมีโครงการวิจัยระหว่างไทยและฝรั่งเศส ที่มีเป้าหมายในการศึกษาเรื่องราวของคนตั้งแต่ก่อนประวัติศาสตร์ จนกระทั่งสมัยประวัติศาสตร์ได้ทำการสำรวจแหล่งโบราณคดีในเขตภาคเหนือ ซึ่งรวมทั้งแหล่งถ้ำในเขตอำเภอปางมะผ้าด้วย แต่การสำรวจของคณะนักวิจัยชาวฝรั่งเศสนั้นเป็นการสำรวจแหล่งโบราณคดีที่เคยมีการสำรวจโดยกรมศิลปากรมาแล้ว (สัมภาษณ์ส่วนบุคคล, ทรรศนะ โดยอายุ 2542)

ปี พ.ศ. 2541-2542 โครงการสำรวจและจัดทำระบบฐานข้อมูลเก่า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้ทำการสำรวจแหล่งโบราณคดีในพื้นที่เขตอำเภอปางมะผ้าอย่างละเอียดและเป็นระบบเป็นครั้งแรกโดยนักวิชาภา ราชว ไทย (รัศมี ชูทรงเดช 2542, 2543; สิริพิงศ์ คิลกวมนิช 2543) อย่างไรก็ตาม งานวิจัยนี้ก็ยังเป็นการวิจัยแบบ พื้นฐาน โดยวิธีการวิจัยแบบอนุมาน(Inductive research) ตามวัตถุประสงค์ของโครงการฯ เพื่อบันทึกข้อมูลว่า มีหลักฐานโบราณคดีอะไร มีความสำคัญอย่างไร และจัดทำระบบฐานข้อมูลเพื่อประโยชน์ในการจัดการอย่าง เหมาะสม ไม่ได้ทำการวิจัยเพื่อตอบคำถาม (Deductive research) อย่างไรก็ตาม ในช่วงระยะเวลานี้มีการเพิ่ม ปริมาณของงานที่ศึกษาด้านโบราณคดีอย่างเห็นได้ชัด และได้รับความสนใจจากนักวิชาการและชุมชนท้องถิ่น

นอกจากนี้ งานด้านโบราณคดีของโครงการสำรวจฯ ยังได้สนับสนุนให้มีการศึกษาเฉพาะบุคคล เพื่อ ศึกษาข้อมูลให้ลุ่มลึกมากขึ้น อันเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาองค์ความรู้ทางโบราณคดีโดยตรง และการ ประยุกต์ใช้โบราณคดีสำหรับการรักษาและจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมอย่างเข้าใจ การศึกษาเฉพาะบุคคล ส่วนใหญ่เป็นสารนิพนธ์สำหรับศิลปศาสตรบัณฑิต ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ภายใต้การควบคุมของผู้วิจัยจำนวน 5 เล่ม คือ

ปี พ.ศ. 2541 นายเชิดศักดิ์ ตรีวิทยาวัฒน์ ได้เขียนสารนิพนธ์เรื่อง “การศึกษาตำแหน่ง ที่ตั้งแหล่ง โบราณคดีประเภท “ถ้ำผีแมน” สมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลาย ในบริเวณลุ่มแม่น้ำของ-กลาง อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน” เป็นการศึกษาว่าในวัฒนธรรมโลงไม้ มีการเลือกตำแหน่งที่ตั้งในการฝังศพหรือไม่ และ นางสาวสุมลรัตน์ สวัสดิ์สาธาณี ได้ทำสารนิพนธ์เรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบแหล่งภาพเขียนสี อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ” ทำการศึกษาลักษณะของภาพเขียนสีที่พบในแต่ละลุ่มน้ำในอำเภอปางมะผ้าว่ามีความ เหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร เป็นการวาดโดยกลุ่มคนในวัฒนธรรมเดียวกันหรือไม่

ปี พ.ศ. 2542 นางสาวกรรณิการ์ เขียนสารนิพนธ์เรื่อง “แนวทางการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม ถ้ำผีแมนในเขตอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ” ได้ศึกษาและเสนอแนวทางในการจัดการทรัพยากรถ้ำ โดยใช้ข้อมูลจากฐานข้อมูลที่ได้สำรวจ และศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดการที่เหมาะสม และ นางสาว อุดมลักษณ์ สุนทรระกูล “การศึกษารูปแบบวิถีชีวิตทางโบราณคดี : ปัจจัยการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชนบนที่สูงใน เขตอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ” เป็นการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างข้อมูลปัจจุบันกับหลักฐานทาง โบราณคดี โดยข้อมูลจากปัจจุบันจะนำมาใช้ในการอธิบายและทำนายรูปแบบการตั้งถิ่นฐานในอดีต

ปี พ.ศ. 2543 นายวีรศักดิ์ แคล้วคำพุด เขียนสารนิพนธ์ เรื่อง “การวิเคราะห์เศษภาชนะดินเผาจาก แหล่งโบราณคดีประเภทถ้ำผีแมนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลายในบริเวณลุ่มน้ำของ -กลาง อ.ปางมะผ้า จ.แม่ฮ่องสอน โดยวิธีศิลปกรรม” ศึกษาส่วนประกอบภายในภาชนะดินเผา เพื่อศึกษาเทคโนโลยีการผลิต และ เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างแหล่งโบราณคดี

สำหรับโครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ในปี พ.ศ. 2544 นาย พิพัฒน์ กระแจะจันทร์ ได้เขียนสารนิพนธ์ เรื่อง “การศึกษาวัฒนธรรมโลงไม้ด้ว ขบวนการศึกษาจากวงปีไม้ : กรณีศึกษาแหล่งโบราณคดีหุบเขาย่านไร้ในเขตอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ” ภายใต้การควบคุมของ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รัศมี ชูทรงเดช และ รองศาสตราจารย์ ดร. นาฏสุดา ภูมิจำนงค์ เพื่อศึกษาวิวัฒนาการ ของโลงไม้ อายุ และการใช้ทรัพยากรจากป่าไม้ของคนในอดีตเพื่อนำมาทำเป็นโลงไม้

นอกจากนี้ ระหว่างปี พ.ศ. 2543-44 ซินเธีย แลมเปอร์ต (Cythia Lampert) นักศึกษาปริญญาเอก มหาวิทยาลัยแบรดฟอร์ด (University of Bradford) ประเทศสหราชอาณาจักร ขณะนี้กำลังทำวิจัยปริญญาเอก เกี่ยวกับการวิเคราะห์กากยางไม้บนภาชนะดินเผา จากแหล่งโบราณคดีถ้ำผี ที่ขุดค้นโดยกอร์มัน เปรียบเทียบกับ

เศษภาชนะดินเผาที่พบจากแหล่งโบราณคดีเนินอุโลก ขุดค้นโดย ดร. รัชณี ทศรัตน์ และดร. ชาลส์ ไฮแอม โดยได้ประสานงานกับผู้วิจัย ทางโครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน จึงได้ส่งตัวอย่างเศษภาชนะดินเผาจากแหล่งโบราณคดีนี้ไปให้วิเคราะห์พบว่ามีการใช้งานไม่คล้อยภายในภาชนะดินเผาเนื้อดิน และยังได้ผลกำหนดอายุใหม่ ทำให้เปิดประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับเรื่องอายุของภาชนะดินเผา ที่เดิมเชื่อว่าเก่าที่สุดใน เอเชียตะวันออกเฉียงใต้คือ ประมาณ 7,500 ปีมาแล้ว และค่าลดลงเหลือ 3,000 ปีมาแล้ว (Lampert 2002)

ระหว่างปีพ.ศ. 2546-49 โครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้รับทุนสนับสนุนให้ทำงานต่อในระยะที่สอง โดยเน้นการวิเคราะห์หลักฐานที่ได้จากการสำรวจและการขุดค้นอย่างละเอียด ซึ่งได้ส่งตัวอย่างของดิน กระดูก และเปลือกหอยไปกำหนดอายุทางวิทยาศาสตร์ด้วยวิธีการบอรัม 14 และเทอร์โมลูมิเนสเซนส์ ทำให้ทราบว่าแหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอด อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีอายุเก่าถึง 35,000 ปีมาแล้ว และมีร่องรอยของคนโบราณเข้ามาพักอาศัยบริเวณเพิงผาเป็นครั้งแรกเมื่อประมาณ 32,000 ปีมาแล้ว ซึ่งนับว่าเป็นหลักฐานที่เก่าและมีความสำคัญต่อประวัติศาสตร์ของแม่ฮ่องสอน

ในช่วงเวลาเดียวกันก็มีโครงการวิจัยร่วมระหว่างไทย- ฝรั่งเศส ซึ่งเป็นความร่วมมือระหว่างสำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่ กรมศิลปากรกับประเทศฝรั่งเศส โดยฉิม ญวดี วิทยาลัยและวารีย์ ซีตวล (Valary Zeitoun) ได้สำรวจและขุดค้นแหล่งโบราณคดีในเขตอุทยานแห่งชาติเชียงดาว และอุทยานแห่งชาติสาละวิน ขณะนี้ผลการศึกษายู่ระหว่างการวิเคราะห์

สรุป การดำเนินงานในยุคเปิดพรมแดนความรู้เป็น ยุคที่เริ่มมีการศึกษาที่ลุ่มลึกเพิ่มมากขึ้น มีการกลับไปศึกษาข้อมูลเดิมที่ขุดค้นโดยเชสเตอร์ กอร์มัน รวมทั้งมีความพยายามในการเชื่อมโยงแหล่งโบราณคดีในระดับภูมิภาค และเชื่อมโยงข้อมูลโบราณคดีกับศาสตร์อื่นๆ เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการอนุรักษ์และจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นที่น่าสังเกตว่าในช่วงเวลานี้เกิดกระแสเรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ดังนั้นพื้นที่ในอำเภอปางมะผ้าจึงได้รับความสนใจและมีการค้นคว้าวิจัยมากขึ้น และงานโบราณคดีส่วนใหญ่จะดำเนินการโดยสถาบันการศึกษาไทย และมีการเข้ามาทำงานโดยนักวิชาการต่างชาติบ้าง แต่ก็มีจำนวนน้อย อาจกล่าวได้ว่าในขณะนั้นนอกจากอำเภอปางมะผ้า การค้นคว้าวิจัยด้านโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนในพื้นที่อำเภออื่นๆ แทบจะไม่มีเลย ทำให้ความรู้ที่เชื่อมโยงถึง ความสัมพันธ์ของคนและวัฒนธรรมจึงยังเป็นภาพที่พร่ามัวเป็นอย่างยิ่ง

พัฒนาการของสังคมและวัฒนธรรม

การทำความเข้าใจก่อนประวัติศาสตร์ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนนั้น ผู้เขียนอาศัยงานที่อำเภอปางมะผ้า ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีการค้นคว้าและมีหลักฐานเรื่องก่อนประวัติศาสตร์มากที่สุดขณะนี้พื้นฐานในการมองภาพรวมของโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ อย่างไรก็ตามนี้อาจจะมีการเปลี่ยนแปลงเมื่อมีการศึกษาค้นคว้าในอำเภออื่นๆ ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนในอนาคต

สำหรับการกำหนดอายุและเวลานั้น ผู้เขียนได้ใช้การเปรียบเทียบกับอายุของแหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอดที่มีอายุเก่าประมาณ 32,000 ปีมาแล้วเป็นหลักในการกำหนดอายุที่เก่าที่สุด และหลักฐานของการใช้ลายลักษณ์อักษร คือ พุทธศตวรรษที่ 12 เป็นเกณฑ์สำหรับการสิ้นสุดสมัยก่อนประวัติศาสตร์

7.2.1 การตั้งถิ่นฐานแรกเริ่ม: วัฒนธรรมหินกะเทาะ สมัยไพลสโตซีนตอนปลาย (32,000-10,200 ปีมาแล้ว)

ข้อมูลการค้นพบใหม่คือแหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอดที่มีอายุสมัยเก่ากว่าแหล่งโบราณคดีถ้ำผี ทำให้ร่องรอยของกิจกรรมโดยคนโบราณที่เก่าที่สุดในพื้นที่สูงอำเภอปางมะผ้าในขณะนี้ย้อนเก่าไปถึงอายุ 32,000 ปีมาแล้ว และมีหลักฐานที่ยืนยันว่าในสมัยไพลสโตซีนตอนปลายมีการกระจายตัวของกลุ่มคนก่อนประวัติศาสตร์บริเวณลำน้ำของ ลำน้ำลาว และลำน้ำรางหลวง

สำหรับหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับคนในสมัยหินกะเทาะ หรือยุคสมัยทางธรณีวิทยาคือสมัย ไพลสโตซีนตอนปลายมีจำนวน 2 โครง พบจากการขุดค้นในแหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอด (คูบทความของ วีรศักดิ์ แคล้วคำพุด 2546) ในขณะนี้ยังไม่ทราบว่ามียุคสมัยอย่างไร และมีความเหมือนหรือต่างกับคนปัจจุบันอย่างไร (ดูสุภาพร นาคบัลลังก์ 2546)

ระดับของสังคมน่าจะเป็นกลุ่มชน (band) ที่อยู่กันเป็นครอบครัว มีการใช้พื้นที่และการตั้งถิ่นฐานมี 4 แบบคือ ที่พักอาศัยชั่วคราว ที่ฝังศพ แหล่งผลิตเครื่องมือ และแหล่งวัตถุดิบสำหรับการผลิตเครื่องมือหิน มักจะเคลื่อนย้ายบ่อยๆ มีรูปแบบการใช้พื้นที่บริเวณถ้ำที่ปากถ้ำกว้างและมีแสงสว่างส่องทั่วถึงเพิงผา ยอดคอก และริมน้ำ โดยมีวงจรการเคลื่อนย้ายตามแหล่งทรัพยากร และลักษณะของที่อยู่อาศัยโดยเฉพาะที่เป็นเพิงผา เช่น แหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอด เพิงผายาว ผาสูงหรือถ้ำที่มีปากถ้ำกว้างมีแสงสว่างส่องเพียงพอลงภายในถ้ำ เช่น แหล่งโบราณคดีถ้ำจางกลม หากเป็นที่โล่งมักจะอยู่บริเวณสันคอกที่ข้างบนเป็นป่าเต็งรังที่โล่งและไม่เป็นป่าดิบ (ดู Spies 2003a) เช่น แหล่งโบราณคดีผลิตเครื่องมือหินบ้านถ้ำลอด และลำน้ำต่างๆ ซึ่งเป็นทั้งแหล่งทรัพยากรสำหรับอุปโภคบริโภคและวัตถุดิบสำหรับทำเครื่องมือหินกะเทาะ เช่น แหล่งโบราณบ้านไร่หาดหินกรวด (รัศมีชูทรงเดช 2544; 2545ข) จากประสบการณ์การทำงานในภาคสนามครบทั้ง 3 ฤดู ผู้เขียนคิดว่าทางเลือกพื้นที่โล่งน่าจะเกี่ยวเนื่องกับปัญหาเรื่องขุง แมลง และทากที่เป็นอุปสรรคในการอยู่ในที่อับชื้นหรือในป่า โดยเฉพาะในช่วงฤดูฝน ซึ่งก็สอดคล้องกับการศึกษาเปรียบเทียบข้ามวัฒนธรรมทางด้านชาติพันธุ์วรรณาทางโบราณคดีของกลุ่มคนที่อยู่ในป่าเขตร้อน (Kelly 1995; Shoocongdej 1996b) ในขณะเดียวกันการใช้พื้นที่ในถ้ำหรือเพิงผาก็น่าจะเข้ามาในช่วงหน้าฝนและหน้าหนาว เพราะในอำเภอปางมะผ้าช่วงที่หนาวมากอุณหภูมิจะลดลงประมาณ 7 องศาเซลเซียส หรือต่ำกว่านั้น ดังนั้นการเลือกเข้าไปอยู่ในถ้ำหรือเพิงผาจะช่วยทำให้เกิดความอบอุ่นได้นานกว่าที่โล่ง

ภูมิปัญญาดั้งเดิมของคนสมัยนี้จัดว่ามีความรู้เกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเป็นอย่างดี ทั้งในเรื่องการทำเครื่องมือเครื่องใช้และการดำรงชีพ เช่น เครื่องมือหินกะเทาะมีการคัดเลือกวัตถุดิบและขนาดที่เหมาะสมสำหรับการทำเครื่องมือสารพัดประโยชน์ (Generalized tools) ในรูปแบบต่างๆ เช่น เครื่องมือเจาะรูตรงกลาง เครื่องมือสุมาตราธิ เครื่องมือสะเก็ดหินเป็นต้น เทคโนโลยีในการผลิตเป็นการกะเทาะหินจากหินอีกก้อน (Direct percussion) นอกจากนี้ยังมีการทำเครื่องมือกระดูกและหอยด้วย สำหรับการดำรงชีพนั้น คนก่อนประวัติศาสตร์หาอาหารตามธรรมชาติที่หลากหลายชนิดตามลักษณะสภาพแวดล้อมของพื้นที่ (broad spectrum economy) ทั้งป่าดงดิบเขา ป่าเต็งรัง และป่าเบญจพรรณ ยังไม่มีการเลี้ยงสัตว์หรือเพาะปลูก การล่าสัตว์มักจะล่าสัตว์ขนาดใหญ่-กลาง-เล็ก และจับสัตว์น้ำ ตัวอย่างที่ชัดเจนคือแหล่งโบราณคดีเพิงบ้านไร่ ถ้ำผี อยู่บนพื้นที่สูงประมาณ 780 เมตรจากระดับน้ำทะเล ปานกลาง พบกระดูกสัตว์จำพวกลิง ค่อนข้างมากกว่าสัตว์ชนิดอื่นๆ ขณะที่แหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอดอยู่ใกล้แหล่งน้ำและที่ราบ พบกระดูกสัตว์ขนาดใหญ่ตระกูลวัว/ควาย

สำหรับเรื่องความเชื่อนั้น พบว่ามีความเชื่อเกี่ยวกับความตายและประเพณีการฝังศพทำนองงอตัว และมีการนำก้อนหินวางเหนือหลุมฝังศพ หลักฐานที่สำคัญคือโครงกระดูกจากแหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอดอย่าง

น้อยที่สุด 2 โครงคือ โครงที่ 1 มีอายุประมาณ 13,000 ปีมาแล้ว มีการขุดหลุม และฝังศพในทางอ้อมและหันหน้าเข้าหาผนังของเพิงผา มีของเช่นที่พบร่วมกับโครงกระดูก มีเพียงแค่อินสักรูปกระดูกสัตว์ และก้อนหินกรวดที่อาจจะเป็นฆ้อนหิน ส่วนเหนือของหลุมฝังศพก็จะมีการนำก้อนหินกรวดและหินปูนขนาดใหญ่วางทับโดยรอบ เสมือนกับเป็นสัญลักษณ์ที่บอกตำแหน่งการฝัง ลักษณะการฝังศพ ที่มีหินวางทับอยู่เหนือหลุมศพนี้มีความคล้ายคลึงกับโครงกระดูกที่ขุดค้นพบที่แหล่งโบราณคดีเพิงผาบ้านไร่ ซึ่งมีอายุประมาณ 9,400 ปีมาแล้ว เป็นที่น่าสังเกตว่าการพิธีกรรมฝังศพแบบนี้เป็นลักษณะที่พบทั่วไปในแหล่งโบราณคดีในสมัยปลายยุคน้ำแข็งและต้นยุคน้ำท่วมหรือโฮโลซีนตอนต้นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Bellwood 1997)

ต่อมาอีกประมาณ 1,000 ปี คือ 12,000 ปีมาแล้ว (รัศมี ชูทรงเดช 2545ข: 18) พื้นที่เหนือหลุมศพเดิมที่แหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอดก็ยังคงใช้เป็นที่ฝังศพ ลักษณะการฝังศพก็มิแตกต่างไปจากหลุมแรก คือเป็นการฝังศพในท่านอนหงายเหยียดยาว ส่วนของเช่นที่วางไว้ข้างโครงกระดูกคือสะเก็ดหิน ชิ้นส่วนของกระดูกสัตว์ และเปลือกหอย ส่วนลักษณะทางกายภาพและชีวภาพ (ดีเอ็นเอ) ของโครงกระดูกนั้นกำลังอยู่ระหว่างการวิเคราะห์ โดย ดร. สุภาพร นาคบัลลังก์และทีมวิจัยทางด้านมานุษยวิทยากายภาพ (รัศมี ชูทรงเดช 2545ข: 17) ดังนั้นขณะนี้ยังไม่สามารถสรุปได้ว่าเป็นโครงกระดูกทั้งสองโครงมีความสัมพันธ์กันในทางโลหิตหรือไม่ และเป็นที่น่าเสียดายว่าโครงกระดูกที่พบมีสภาพที่แตกชำรุดอย่างมากจึงไม่สามารถจะวิเคราะห์ทางด้านกายภาพโดยตรงได้ แต่ยังสามารถตรวจสอบทางด้านชีวภาพได้ การฝังศพทั้งสองโครงเป็นการฝังที่มีความตั้งใจ เพราะมีการวางของเช่นศพลงไปข้างๆ กับศพ ได้แก่เครื่องมือหินกะเทาะ และอาหารจำพวกเนื้อสัตว์

การค้นพบโครงกระดูกของคนที่ยังอยู่ในช่วง เวลานี้ จำนวนเพียง 2 โครง ทำให้ยากที่จะคาดคะเนเกี่ยวกับจำนวนประชากรในอดีต แต่การกระจายตัวของโบราณวัตถุประเภทเครื่องมือหินกะเทาะ แสดงว่ามีคนเคลื่อนย้ายและอยู่อาศัยทั่วไป กระจายกันอยู่ตามลำน้ำต่างๆ ของอำเภอปางมะผ้า อำเภอแม่สะเรียง (แหล่งโบราณคดีบ้านท่าตาฝั่ง) และอำเภอเมือง (แหล่งโบราณคดีถ้ำวัว)

7.2.2 วัฒนธรรมหินกะเทาะ สมัยโฮโลซีนตอนต้น (9,720-7,660 ปีมาแล้ว)

วัฒนธรรมหินกะเทาะหรือยุคสมัยทางธรณีวิทยา คือ สมัยโฮโลซีนตอนต้น มีร่องรอยของคนก่อนประวัติศาสตร์ทั้งพื้นที่อำเภอปางมะผ้า มีการเคลื่อนย้ายและอพยพภายในพื้นที่สูงตามลำน้ำต่างๆ

สำหรับคนที่เป็นตัวแทนของสมัยโฮโลซีนตอนต้น มีหลักฐานเพียง 1 โครง เป็นโครงกระดูกที่พบในแหล่งโบราณคดีเพิงผาบ้านไร่ เป็นเพศชาย น่าจะมีความสูงประมาณ 160 เซนติเมตร และตายเมื่ออายุประมาณ 30-39 ปี อายุจะไม่เกินตามมาตรฐานของคนปัจจุบัน โดยอาจมีโรคธาลัสซีเมีย (?) เป็นโรคประจำตัว เพราะชิ้นส่วนของกะโหลกนั้นมีความหนาผิดปกติ ซึ่งผู้วิเคราะห์ได้ทำการเปรียบเทียบกับกะโหลกมนุษย์ในห้องปฏิบัติการ กะโหลกส่วนใหญ่มีความหนาประมาณ 5 มิลลิเมตรหรือ มีความหนาไม่ถึง 7 มิลลิเมตร แต่ส่วนกะโหลกของโครงกระดูกโครงนี้บริเวณกะโหลกส่วนกลาง (Parietal Bone) มีความหนา 8 มิลลิเมตร และส่วนอื่นก็มีความหนาประมาณ 7 มิลลิเมตร นอกจากนี้บริเวณกะโหลกส่วนหน้า (Frontal Bone) พบว่ามีร่องรอยผิดปกติ คือ มีลักษณะเป็นรอยบุ๋ม ขณะนี้ยังไม่ทราบว่าลักษณะทางกายภาพคล้ายคลึงกับประชากรกลุ่มใดในประเทศไทยหรือเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ธรรมบุญ วงศ์สวัสดิวัฒน์ 2545)

ระดับของสังคมน่าจะเป็นกลุ่มชน ขนาดเล็กเช่นเดียวกับสมัยไพลสโตซีนตอนปลาย และอยู่กันเป็นครอบครัวขนาดเล็ก ยังคงมีการเคลื่อนย้ายบ่อยๆ ตามวงจรอาหารตามฤดูกาล ใช้พื้นที่และตั้งถิ่นฐานแบบเดียวกับวัฒนธรรมสมัยไพลสโตซีนตอนปลาย โดยพำนักพักพิงในเพิงผา ถ้ำ สันดอย/สันเขา ที่ราบหุบเขา

และริมลำน้ำ หากแหล่งใดมีทรัพยากรที่หลากหลายประเภทก็มักจะย้อนกลับไปใช้พื้นที่บ่อยๆ เช่นเพิงผาถ้ำลอด เป็นต้น

การใช้พื้นที่น่าจะสัมพันธ์กับกิจกรรมที่ต่างกัน เช่นกิจกรรมที่ผลิตเครื่องมือหิน การซ่อมแซมเครื่องมือ การฆ่าและซากสัตว์ การกินอาหาร ที่ฝังศพ เป็นต้น

เครื่องมือเครื่องใช้ส่วนใหญ่จะทำจากหินกรวดแม่น้ำ ซึ่งเป็นวัสดุที่พบในท้องถิ่น และมีเครื่องมือที่ทำจากอินทรีขี้วัตถุประเภทกระดูกสัตว์ เขาสัตว์ และเปลือกหอย เป็นเครื่องมือสารพัดประโยชน์ ยังไม่พบเครื่องมือที่ผลิตเพื่อใช้งานเฉพาะทาง (Specialized tools) งานวิเคราะห์เครื่องมือหินของไวท์และกอร์มัน (Gorman 1970; White and Gorman 1979) สันนิษฐานว่าเครื่องมือแกนหิน (เช่นสุมาตราลิส ขวานสั้น แกนหินที่กะเทาะด้านข้างหรือส่วนปลาย) ที่พบจากแหล่งโบราณคดีถ้ำผี และถ้ำผาชัน แกนหินเป็นเครื่องมือหนักที่ใช้ทุบหรือสับต้นไม้ / กระดูก แต่สะเก็ดหินน่าจะเป็นเครื่องมือที่เหมือนกับใบมีด ใช้ในการทำเครื่องมือไม้ และเถียนเนื้อ รูปแบบของเครื่องมือและเทคโนโลยีในการผลิตเครื่องมือหินก็ยังคงเหมือนกับวัฒนธรรมสมัยไพลสโตซีนตอนปลาย

ชีวิตความเป็นอยู่ การหาอาหารก็ยังเป็นการหาอาหารในธรรมชาติตามฤดูกาล เก็บพืชที่หลากหลายชนิด (Yen 1977) จับสัตว์น้ำเป็นอาหารจำพวกปลา เต่า หอย และล่าสัตว์หลายขนาดเท่าที่จะล่าได้ในสภาพแวดล้อมที่ต่างกัน ไม่มีรูปแบบของการเลือกล่าสัตว์ป่าเฉพาะชนิด (Specialized hunting) เช่นลิง กระรอกบิน กวาง หมู วัว/ควายป่า นก เทคนิคการล่าสัตว์มักจะล่าจากที่อื่นและนำซากสัตว์บางส่วน เช่นขาหน้าและหลัง กลับมากินเป็นอาหาร และปรุงอาหารให้สุกที่เพิงผา หรือถ้ำ ซึ่งเป็นที่พักชั่วคราว (Gorman 1970; Higham 1977)

ส่วนเรื่องของความเชื่อที่เหมือนกับสมัยไพลสโตซีนตอนปลาย มีการเลือกตำแหน่งสถานที่ที่ใช้ในการฝังศพ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นเพิงผาด้านในที่ใกล้กับผนัง รูปแบบของการฝังศพก็เหมือนกัน คือการฝังในท่านั่งงอตัว นอกจากนี้อาจจะมีการประกอบพิธีกรรมและเขียนภาพบนผนังถ้ำ เพราะมีการขุดค้นพบก้อนหินที่มีรอยขีด/ลับบนผิวด้านบนและมีดินเทสตีแดงติดอยู่ ก้อนหินนี้อาจจะเป็นเครื่องมือที่ใช้บนดินเทสตีแดงที่ใช้เป็นส่วนผสมของการเขียนภาพบนผนังถ้ำ ได้จากพื้นที่ขุดค้นที่ 3 ของแหล่งโบราณคดีเพิงผาบ้านไร่

7.2.3 วัฒนธรรมหินขัด สมัยโฮโลซีนตอนกลาง (5,360-2,995 ปีมาแล้ว)

วัฒนธรรมสมัยหินขัด หรือยุคสมัยทางธรณีวิทยาคือ สมัยโฮโลซีนตอนกลาง เป็นช่วงเวลาที่ไม่มีค่าอายุคาร์บอน 14 จากแหล่งโบราณคดีที่โครงการฯ ขุดค้นดังนั้นจึงใช้การกำหนดอายุกับแหล่งโบราณคดีถ้ำสูงกับถ้ำผีโดยการเปรียบเทียบเป็นหลัก

ช่วงสมัยนี้ไม่มีหลักฐานของคน ไม่มีซี่ อนุมูลพอที่จะระบุได้เกี่ยวกับลักษณะทางกายภาพของคน และความเชื่อ เพราะหลักฐานโบราณคดีส่วนใหญ่เป็นร่องรอยกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่

ระดับของสังคมยังเหมือนกับวัฒนธรรมไพลสโตซีนตอนปลายและโฮโลซีนตอนต้น คือเป็นกลุ่มชนขนาดเล็ก ที่ยังคงหาอาหารตามธรรมชาติอยู่

แต่การเปลี่ยนแปลงที่เริ่มพบในสมัยนี้ที่โดดเด่นคือเทคโนโลยี พบเครื่องมือหินที่การลับคมที่ส่วนปลาย (Grinding stone) เครื่องมือหินขัด โกลนหินขัด และการทำภาชนะดินเผาเนื้อดิน ฝิวเรียบและตกแต่งด้วยลายเรือกทาบ โบราณวัตถุเหล่านี้มักจะพบบนชั้น หนบนๆ เหนือชั้นวัฒนธรรมที่พบเครื่องมือหินกะเทาะจำนวนมาก ตัวอย่างที่พบได้แก่ แหล่งโบราณคดีถ้ำผี เพิงผาถ้ำลอด เป็นต้น กอร์มัน (Gorman 1970) สันนิษฐานว่าเป็นสิ่งที่บ่งบอกการเริ่มต้นของการเพาะปลูก (Domestication) อย่างไรก็ดี ยังไม่พบหลักฐานทางตรง โดยเฉพาะเมล็ดพืช

ปลูก อย่างไรก็ตามก็ตีเครื่องมือหินกะเทาะก็ยังมีการทำอย่างต่อเนื่อง ควบคู่ไปกับเครื่องมือมีรูปแบบใหม่ ร่องรอยของแหล่งผลิตหินกะเทาะพบมากมายในเขตอำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีการพบโกลอนหินขัด เศษหิน และขวานหินกะเทาะมากมาย

การตั้งถิ่นฐานก็มีรูปแบบที่เหมือนกับวัฒนธรรมสมัยโฮโลซีนตอนกลาง คือใช้พื้นที่บริเวณ เฝิงผา สันคอยและที่ราบริมน้ำอย่างต่อเนื่อง เช่นแหล่งโบราณคดีเฝิงผาด้าลอค มีการเข้าไปพักอาศัยชั่วคราว มีกิจกรรมการซ่อมเครื่องมือหินขัด และแหล่งโบราณคดีสันคอยวนาหลวงก็พบร่องรอยการอยู่อาศัย เช่นพบเค รื่องมือหินขัด โกลอนหินขัด เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบแหล่งผลิตเครื่องมือหินกะเทาะตามสันเขาต่างๆ (กรมศิลปากร 2525; Prishanchit 1988; Spies 2003a) ขณะนี้ยังไม่พบแหล่งที่อยู่อาศัยของชุมชนในวัฒนธรรมโฮโลซีนตอนกลาง

7.2.4 การเปลี่ยนแปลงและความหลากหลายทางวัฒนธรรมสมัยหินใหม่-ยุคโลหะ

สมัยโลหะ หรือยุคสมัยทางธรณีวิทยาคือ โฮโลซีนตอนปลายเป็นสมัยที่พบว่า มีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและเริ่มพบความหลากหลายทางวัฒนธรรมภายในพื้นที่สูง และมีหลักฐานที่แสดงการติดต่อกับชุมชนภายนอก ลักษณะของวัฒนธรรมมีความแตกต่างไปจากสมัยโฮโลซีนตอนกลางอย่างชัดเจน โดยเฉพาะรูปแบบการปลงศพ และการอยู่อาศัยในที่ราบ แต่รูปแบบการใช้ทรัพยากรป่าไม้ การใช้พื้นที่และเครื่องมือเครื่องใช้บางประเภทยังสืบทอดต่อมา (รัศมี ชูทรงเดช 2546; Grave 1996; Spies 2003b)

7.2.4.1 วัฒนธรรมโลหะ ประเภทเหล็ก หรือวัฒนธรรมโลหะ โลงไม้ สมัยโฮโลซีนตอนปลาย (2,200 ปีมาแล้ว หรือ 57 ปีก่อน พ.ศ.-พุทธศตวรรษที่ 14 หรือ 1,149 ปีมาแล้ว)

ช่วงเวลานี้จะพบว่ามีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่ชัดเจน ทั้งในเรื่องของเทคโนโลยี การตั้งถิ่นฐาน การจัดองค์กรทางสังคม ความเชื่อและประเพณีการฝังศพ การเปลี่ยนนี้ก็เป็นปรากฏการณ์ที่ร่วมสมัยกับภูมิภาคอื่นๆ ในประเทศไทย เช่นภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แต่อาจจะมีความแตกต่างในเรื่องรูปแบบของโบราณวัตถุบางประเภทที่แสดงให้เห็นความเป็นท้องถิ่นและอัตลักษณ์ของกลุ่มคนบนพื้นที่สูง (ดูรายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องโลงไม้ ใน รัศมี ชูทรงเดช 2546; จักรินรัฐ นิยมคำ 2542; เชิดศักดิ์ ตรีวิทยาวัฒน์ 2542)

คนโบราณในวัฒนธรรมโลงไม้ เป็นคนมองโกลอยด์ที่ลักษณะไม่เหมือนคนเอเชียตะวันออกเฉียง เช่น จีน ญี่ปุ่น เกาหลี แต่มีลักษณะค่อนข้างจะเหมือนกับคนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในปัจจุบัน (นัทธมน ภูริพัฒพงศ์ 2542; สุภาพร นาคบัลลังก์ 2546) ระดับของสังคมน่าจะเป็นสังคมชนเผ่า ที่มีความสัมพันธ์กันเครือญาติและอยู่ในโคตรตระกูลเดียวกัน และมีช่างเฉพาะทางที่มีความรอบรู้ในเรื่องของไม้และมีฝีมือเชิงช่างในด้านการแกะสลักหัวโลงและทำโลงศพ

สำหรับการดำรงชีพ ไม่มีหลักฐานที่ชัดเจนเกี่ยวกับการทำเกษตรกรรม เพราะยังไม่พบแหล่งโบราณคดีประเภทที่อยู่อาศัย แต่ยังมีถ้ำสัตว์ป่าอยู่ ตัวอย่างที่ชัดเจนคือการขุดค้นพบกระดูกสัตว์เผาไฟในชั้นวัฒนธรรมโลงไม้จากแหล่งโบราณคดีบ้านไร่ (รัศมี ชูทรงเดช 2545ก, 2545ข) และน่าจะมีการติดต่อ แลกเปลี่ยนกับชุมชนภายนอก เพราะมักพบหลักฐานของลูกปัดแก้วในแหล่งโบราณคดีวัฒนธรรมโลงไม้ ลูกปัดแก้วไม่ใช่โบราณวัตถุท้องถิ่น เพราะไม่พบแหล่งวัตถุดิบและแหล่งผลิตภายในอำเภอปางมะผ้า

เทคโนโลยีการทำเครื่องมือเครื่องใช้ นั้น ยังคงใช้ภาชนะดินเผาเนื้อดิน ผิวเรียบ รมควัน และลายเชือกทาบที่มีหลายขนาด (Hoontrakul et al. 2003) มีการตกแต่งพื้น รูปแบบของภาชนะดินเผา ขนาดเล็กและขนาด

กลางได้แก่หม้อ ถ้วย เครื่องมือใหม่ที่พบคือเครื่องมือและเครื่องประดับทำจากโลหะประเภทเหล็กและสำริด เครื่องมือเหล็ก ที่พบมักจะเป็นเครื่องมือที่เกี่ยวกับงานช่างไม้ เช่น สว่าน ขวาน เป็นต้น

รูปแบบของการตั้งถิ่นฐานมีการใช้พื้นที่ในสภาพแวดล้อมที่แตกต่างระบบนิเวศเช่นเดียวกับวัฒนธรรม ก่อนหน้านี้นี้ แต่เพียงผาและถ้ำถูกเปลี่ยนหน้าที่ใช้เป็นที่ฝังศพ โดยเฉพาะถ้ำที่ถูกเลือกที่ใช้เป็นฝังศพประจำตระกูล เป็นถ้ำที่อยู่บนเกือบยอดของหน้าผาหินปูน ถ้ำอยู่ใกล้กับพื้นที่มักจะเป็นถ้ำที่มีทางเข้าที่มืดซิดและอยู่ในตำแหน่งที่ ลึกๆ ของภูเขา หากไม่สังเกตจะไม่ทราบว่าข้างในมีโพรงถ้ำที่ใหญ่หรือเป็นทางยาว ปัจจุบันยังไม่พบแหล่ง โบราณคดีประเภทที่อยู่อาศัย ข้อสังเกตจากขนาดภาชนะดินเผาที่เป็นหลักฐานทางอ้อมที่อาจจะบอกว่าชุมชน วัฒนธรรมโลงไม้ น่าจะมีการตั้งถิ่นฐานกึ่งถาวรคล้ายกับคนบนพื้นที่สูงที่ทำเกษตรกรรมแบบเลื่อนลอย มีการ เคลื่อนย้ายบางฤดูกาลที่อาจจะเกี่ยวเนื่องกับการทำไร่ หรือหาของป่า ภาชนะดินเผาส่วนใหญ่มีขนาดเล็ก- ปาน กลาง ซึ่งคล่องตัวต่อการเดินทางบ่อยๆ เหตุผลอีกประการหนึ่งน่าจะเกี่ยวกับภูมิประเทศที่เป็นเขาสูง ภาชนะดิน เเผาขนาดเล็กจะมีความเหมาะสมต่อการติดตัว ดังนั้นจึงไม่พบภาชนะดินเผาขนาดใหญ่ในแหล่งโบราณคดี วัฒนธรรมโลงไม้ ดังเช่น ที่พบในแหล่งโบราณคดีที่มีอายุร่วมสมัยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น แหล่ง โบราณคดีบ้านเชียง เนินอุโลก บ้านก้านเหลือง ซึ่งมีหลักฐานของการเพาะปลูกข้าวและร่องรอยของการตั้ง ชุมชนระดับหมู่บ้าน โลงไม้มีการพบมากมายในอำเภอปางมะผ้า แต่ก็มีรายงานว่าพบในเขตอุทยานแห่งชาติ ถ้ำเชียงดาว อุทยานแห่งชาติสาละวิน อำเภอปาย และอำเภอเมือง

ส่วนเรื่องของความเชื่อ ความเชื่อเกี่ยวกับความตายน่าจะเป็นเรื่องสำคัญในวัฒนธรรมโลงไม้ เพราะมี ความพิถีพิถันในการเตรียมการปลงศพ นับตั้งแต่การเตรียมตัดไม้ทำโลง การทำโลง การแกะสลักหัวโลง การเลือกที่ตั้งที่ยากลำบาก โดยเฉพาะเป็นถ้ำบนหน้าผา ที่มีทัศนียภาพที่เห็นสภาพแวดล้อมกว้างไกลโดยรอบ และมีการวางของเช่นที่ น่าจะเป็นข้าวของเครื่องใช้ของผู้ตาย นอกจากนี้ยังมีประเพณีการตกแต่งพื้นด้วยการเจาะรู พื้นหน้า และพื้นเชิงว ซึ่งเป็นการนิยมนำของของงาม และอาจจะเป็นการตกแต่งพื้นของคนที่มีฐานะและมี สถานภาพสูงในสังคม

สรุป

เราจะเห็นได้จากการรวบรวมข้อมูลในช่วงต้นว่า งาน ที่ศึกษา โบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ใน จังหวัดแม่ฮ่องสอนยังไม่มีข้อมูลความสม่ำเสมอหรือเท่าเทียมกับในแต่ช่วงเวลาพอที่จะสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับ พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมของจังหวัดแม่ฮ่องสอนอย่างสมบูรณ์

อย่างไรก็ดี ภาพรวมของงานโบราณคดีในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งให้เห็นว่าแม่ฮ่องสอน เป็นบริเวณที่มีความสำคัญต่อความเข้าใจประวัติศาสตร์ล้านนา เพราะมีร่องรอยของคนดั้งเดิมที่อยู่อาศัยในบริเวณนี้ ต่อเนื่อง ตั้งแต่สามหมื่นกว่าปีมาแล้ว การอยู่อาศัยของคนนั้นกระจายตัวกันอยู่ทั่วไปในภายในอำเภอปางมะผ้า ในระยะแรกตั้งแต่สมัยไพลสโตซีนตอนปลาย (32,000 ปีมาแล้ว) จนถึงโฮโลซีนตอนต้น-ปลาย คนโบราณอาศัย อยู่ภายในถ้ำที่ปากถ้ำกว้าง และเพียงผา โครงกระดูก 3 โครงที่พบจากการขุดค้นเป็นหลักฐานสำคัญเกี่ยวกับดั้งเดิม ที่อาศัยอยู่ในอำเภอปางมะผ้าและภาคเหนือ ปัจจุบันยังไม่สามารถระบุลักษณะทางกายภาพว่าเป็นอย่างไร และมีความสัมพันธ์ทางพันธุกรรมที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในอำเภอปางมะผ้าปัจจุบันหรือไม่ ต่อมาถ้ำ ถูกเปลี่ยนหน้าที่ใช้เป็นที่สุสานเต็มรูปแบบในสมัยวัฒนธรรมโลงไม้ในสมัยโฮโลซีนตอนปลาย คนโบราณใน วัฒนธรรมโลงไม้มีลักษณะทางกายภาพที่เหมือนกับคนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ปัจจุบัน ซึ่งช่วงเวลานี้อาจปรากฏ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม วัฒนธรรมโลงไม้เป็นวัฒนธรรมที่โดดเด่นของท้องถิ่น และการดำรงอยู่ของ

วัฒนธรรมดั้งเดิมที่ร่วมสมัยกับวัฒนธรรมใหม่ ร่องรอยที่ชัดเจนคือรูปแบบของการปลงศพ การปลงศพดั้งเดิมเป็นการปลงศพที่ไว้ในโลงไม้แล้วนำไปวางไว้ตามถ้ำที่มีกบบนหน้าผาสูง ส่วนการปลงศพแบบใหม่เป็นการปลงศพเนินดินรูปวงกลมตามสันเขาสูง ในขณะเดียวกันก็มีการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี มีการใช้เค รื่องมือเหล็ก มีการติดต่อกับชุมชนภายนอกจากการแลกเปลี่ยนของป่า

กล่าวโดยสรุป หลักฐานทางโบราณคดีในอำเภอปางมะผ้า อำเภอเมือง อำเภอแม่สะเรียง แสดงให้เห็นว่าพื้นที่ไม่เคยถูกทิ้งร้างว่างเปล่า มีการตั้งถิ่นฐานของคนเป็นเวลายาวนาน มีประวัติศาสตร์วัฒนธรรม ที่ต่อเนื่อง ขณะนี้สามารถจะเห็นภาพของสายของวิวัฒนาการทางวัฒนธรรมว่าแรกเริ่มเกิดใน วัฒนธรรมหินกะเทาะใน สมัยโพลสโตจีนตอนปลาย (และเริ่มมัดเชื่อมโยงเป็นเกลียวเชือกหรือเกิดการผสมผสานของวัฒนธรรมที่หลากหลายประมาณ วัฒนธรรมโลหะประเภทเหล็ก หรือวัฒนธรรมโลงไม้ใน สมัยโฮโลซีนตอนปลาย อย่างไรก็ตาม ปมเชือกที่ยู่ขึงนี้ยังต้องการการสืบค้นต่อไป เพื่อแยกเส้นสายของวิวัฒนาการทางวัฒนธรรมแต่ละเส้น ซึ่งจะทำให้เกิดความเข้าใจและอธิบายความหลากหลายของชาติพันธุ์และวัฒนธรรมในพื้นที่สูงอำเภอปางมะผ้าและภาคเหนือปัจจุบัน ภาพรวมของพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมที่ประมวลมาในข้างต้น น่าจะช่วยเติมช่องว่างลำดับประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของภาคเหนือ และประวัติศาสตร์ล้านนาได้บ้างไม่มากก็น้อย

กิตติกรรมประกาศ

ผู้เขียนขอขอบคุณสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดแม่ฮ่องสอนที่มีดำริที่จะจัดพิมพ์ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของจังหวัดแม่ฮ่องสอน ขอขอบคุณชาวบ้านถ้ำลอด บ้านไร่ และพี่น้องชนเผ่าในอำเภอปางมะผ้าทุกหมู่บ้าน ขอขอบคุณหัวหน้าและเจ้าหน้าที่ศูนย์ศึกษาธรรมชาติและสัตว์ป่าถ้ำน้ำลอด ที่มีน้ำใจระหว่างการทำงานในภาคสนาม ทำให้ปางมะผ้าเหมือนกับบ้านหลังที่สอง ขอขอบคุณชุมชนชาวบ้านท่าต่าฝั่ง คุณภากร กังวานพงษ์ นายกองค้การบริหารส่วนตำบลแม่ยวม อำเภอแม่สะเรียง มูลนิธิชีวิตและธรรมชาติที่ได้อำนวยความสะดวกระหว่างการสำรวจเมื่อปลายฤดูฝนพ.ศ. 2548 ที่ผ่านมาและคณะกรรมการสิทธิในทรัพยากรน้ำและแร่ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ที่ได้เชิญเข้าร่วมการประชุมเรื่องคุณค่าสายละวิน จึงทำให้มีโอกาสได้สำรวจแหล่งโบราณคดีในบริเวณบ้านท่าต่าฝั่ง ขอขอบคุณจอห์น สปีร์ที่แลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการทำงาน

ท้ายนี้ขอขอบคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ที่สนับสนุนทุนในการทำงานวิจัยแก่โครงการ โบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ระยะที่สอง และคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร และคณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ที่สนับสนุนให้เวลาที่มีวิจัยในการทำงานอย่างเต็มที่ ผู้เขียนขอขอบคุณทีมงานวิจัยทุกคนที่ทำงานด้วยความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะสืบค้นอดีตของงาน โบราณคดีพื้นที่ชายขอบของดินแดนประเทศไทย

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กรรมธิการ สุธีรัตนภิรมย์

- 2542 แนวทางการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมลุ่มน้ำแม่ในเขตอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน. สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.

จักรินรัฐ นิยมคำ

- 2542 โลงไม้วัฒนธรรมเฉพาะถิ่น . ใน ทรัพยากรลุ่มน้ำ เอกสารประกอบการประชุมวิชาการ โครงการสำรวจและจัดทำฐานข้อมูลเกี่ยวกับลุ่มน้ำ จังหวัดแม่ฮ่องสอน และจังหวัดกาญจนบุรี. หน้า 107-118. สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

เชิดศักดิ์ ตรีรักษาวัฒน์

- 2541 การศึกษาตำแหน่งที่ตั้งแหล่งโบราณคดีประเภท “ถ้ำผีแมน” สมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลายในบริเวณลุ่มน้ำของและลาง อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน. การศึกษาเฉพาะบุคคลระดับปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.

- 2542 การเลือกพื้นที่ฝังศพของวัฒนธรรมโลงไม้ . ใน ทรัพยากรลุ่มน้ำ เอกสารประกอบการประชุมวิชาการ โครงการสำรวจและจัดทำฐานข้อมูลเกี่ยวกับลุ่มน้ำ จังหวัดแม่ฮ่องสอน และจังหวัดกาญจนบุรี. หน้า 107-118. สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ทรศนะ โดยอาษา

- 2541 สัมภาษณ์ส่วนบุคคลเรื่องการดำเนินงานโบราณคดีไทย-ฝรั่งเศส. มีนาคม 2541.

ธรรมบุญ วงศ์สวัสดิวัฒน์

- 2545 ผลการวิเคราะห์โครงกระดูก ในพื้นที่ขุดค้นที่ 2 แหล่งโบราณคดีเพิงผาบ้านไร่. รายงานความก้าวหน้าครั้งที่ 3 โครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน.

นัทธมน ภูริพัฒน์พงษ์

- 2542 ร่องรอยคนโบราณในวัฒนธรรมโลงไม้ . ใน ทรัพยากรลุ่มน้ำ เอกสารประกอบการประชุมวิชาการ โครงการสำรวจและจัดทำระบบฐานข้อมูลเกี่ยวกับลุ่มน้ำ จังหวัดแม่ฮ่องสอน และจังหวัดกาญจนบุรี. หน้า 128-139. สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

บริษัทจีโอกราฟิก ดีไซน์

- 2538 โครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาและอนุรักษ์ถ้ำ กิ่งอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน. มปส.

พิพัฒน์ กระแจะจันทร์

- 2543 การศึกษาวัฒนธรรมโลงไม้ด้วยวิธีการศึกษาจากวงปีไม้: กรณีศึกษาแหล่งโบราณคดีหุบเขาบ้านไร่ในเขตอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน . สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.

รัศมี ชูทรงเดช

- 2542 โบราณคดีที่สูงในปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน. เอกสารการประชุมวิชาการ ฉบับที่ 1 เรื่อง ทรัพยากรลุ่มน้ำ. ระหว่างวันที่ 4-5 สิงหาคม 2542 โรงแรมรอยัลไฮดี กรุงเทพฯ

2547 โบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.

รัศมี ชูทรงเดช (บรรณาธิการ)

2543 รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ ของโครงการสำรวจและจัดระบบฐานข้อมูลอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ด้านโบราณคดี. เสนอต่อสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

2544 รายงานความก้าวหน้าครั้งที่ 1 ของโครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน. เสนอต่อสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

2545ก รายงานความก้าวหน้าครั้งที่ 2 ของโครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน. เสนอต่อสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

2545ข รายงานความก้าวหน้าครั้งที่ 3 ของโครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน. เสนอต่อสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

2546ข ภาพรวมสภาพแวดล้อมโบราณช่วงสมัยไพลสโตซีนตอนปลาย-โฮโลซีนตอนปลาย เอกสารประกอบการประชุมการเรื่อง คน วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมโบราณในพื้นที่สูงอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน. วันที่ 20-21 กุมภาพันธ์ 2546 มหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ.

วีระศักดิ์ แคล้วคำพุฒ

2542 การวิเคราะห์เศษภาชนะดินเผาจากแหล่งโบราณคดีประเภทถ้ำผีแมนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลายในเขตอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยวิธีศิลปกรรม . สารนิพนธ์ปริญญาศิลป ศาสตรบัณฑิต ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.

2546 โบราณคดีที่เพิงผาถ้ำลอด : วิถีชีวิตของคนสมัยไพลสโตซีนตอนปลาย-โฮโลซีนตอนปลาย. เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการเรื่อง คน วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมโบราณบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน วันที่ 20-21 กุมภาพันธ์ 2546 มหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ. กรุงเทพฯ.

ศิลปากร, กรม

2525 รายงานการสำรวจแหล่งโบราณคดีผลิตเครื่องมือหินในตำบลสบป่อง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน. โดยโครงการโบราณคดีประเทศไทย (ภาคเหนือ). เอกสารอัดสำเนา.

2529 รายงานการสำรวจถ้ำลอด บ้านถ้ำลอด ต. สบป่อง อ. เมือง จ. แม่ฮ่องสอน. เชียงใหม่: โครงการโบราณคดีภาคเหนือ. เอกสารโรเนียว.

2530ก รายงานการสำรวจแหล่งโบราณคดีถ้ำบ้านแม่กลาง ถ้ำบ้านน้ำริน 1-2 ถ้ำบ้านปางคาม หุบเขาบ้านไร่ และถ้ำบ้านจะโป้. เชียงใหม่: โครงการโบราณคดีภาคเหนือ.

สิทธิพงษ์ ดิลกานิช

2543 รายงานการวิจัยขั้นสมบูรณ์ของโครงการสำรวจและจัดระบบฐานข้อมูลอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน. เสนอต่อสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

สุภาพร นาคบัลลังก์

2540 หลักฐานมนุษย์ยุคโลหะที่ถ้ำผีแมน. รายงานมูลเกล้าถวายสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เนื่องในวโรกาสเสด็จฯ เป็นการส่วนพระองค์ ทอดพระเนตรนิทรรศการที่ถ้ำปางคาม วันที่ 4 มีนาคม 2540.

- 2545 มานุษยวิทยาภาพ. รายงานความก้าวหน้าครั้งที่ 3 ของโครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูง
ในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน. หน้า 70-94. เสนอต่อสำนักงานกองทุนสนับสนุน
การวิจัย
- สุมรัตน์ สวัสดิ์สาลี
- 2541 การเปรียบเทียบแหล่งภาพเขียนสี อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน น. สารนิพนธ์ปริญญา
ศิลปศาสตรบัณฑิต ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สุรศักดิ์ อนันตเวทยานนท์
- 2530 การศึกษารูปแบบเรือขุดที่พบบริเวณวนอุทยานถ้ำน้ำลอด ตำบลสบป่อง อำเภอเมือง จังหวัด
แม่ฮ่องสอน. สารนิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัย
ศิลปากร.
- อุดมลักษณ์ สุนทรระกูล
- 2540 การศึกษาชาติพันธุ์วิทยาทางโบราณคดี: ปัจจัยการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชนบนที่สูงในเขต อ.
ปางมะผ้า จ. แม่ฮ่องสอน. สารนิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี
มหาวิทยาลัยศิลปากร

ภาษาอังกฤษ

Bannanurag, R.

- 1988 Evidence for ancient woodworking: a microware study of Hoabinhian stone tools. In
Prehistoric Studies: The Stone and Metal Ages in Thailand, edited by Pisit
Chroenwongsa and Bennet Bronson, pp.61-80. Bangkok: Amarin.

Bellwood, P.

- 1997 **Prehistory of the Indo-Malaysian Archipelago**. Honolulu: University of Hawaii Press.

Bronson, B. and Charoenwongsa, P.

- 1988 Introduction: Prehistoric Chronology in Thailand. In **Prehistoric Studies: The
Stone and Metal Age in Thailand**. Edited by P. Charoenwongsa and B.
Bronson. Bangkok: Amarin Printing. Pp. 9-15.

Gorman, C.

- 1970 Excavations at Spirit Cave. North Thailand. **Asian Perspective**, V.13 : 79-107.

Grave, P.

- 1996 **The Shift to Commodity: A Study of Ceramic Production and Upland-Lowland
Interaction in Northwestern Thailand 100-1650 AD**. Unpublished Ph.D Thesis,
Prehistoric and Historic Archaeology and The NWG Macintosh Centre for Quaternary
Dating, University of Sydney, Australia.
- 1997 *The Ring-Ditch Burials of Northwestern Thailand: The Archaeology of Resistance*.
Bulletin of Indo-Pacific Prehistory Association 3:161-166.

Grave, P., et al.

- In Press Mainland Southeast Asia and the early modern period: the politics of economic transformation. **Journal of Field Archaeology**.
- Higham, C.F.
1977 Economic Change in Prehistoric Thailand. In *Origins of Agriculture*, edited by C.A. Reed. Mouton: The Hague, pp. 385-412.
- Hoontrakul, U. et al.
2003 **Cord-Marhed Pottery from the Ban Rai archaeological Site**. Paper presented at IPPA conference, Taiwan, 9-16 Sept.2002.
- Kelly, R.
1995 *Foraging Sprectrum: Diversity in Hunter-Gatherer Lifeway*. Washington DC: Smithsonian Institution Press.
- Kierman, K. et al.
1988 Prehistoric Occupation and Burial Sites in the Mountains of the Nam Khong Area, Mae Hong Son Province, Northwestern Thailand. **Australian Archaeology** 27:24-44.
- Lampert, C.
2002 Redinous residues on prehistoric pottery from Southeast Asian: characterisation and radiocarbon dating. **Paper presented at the 9th International Conference of European Association of Southeast Asian Archaeologists**. Situna, Sweden. May 27th to June 2nd, 2002.
- Orichiston D. W. and W. G. Siesser
1982 Chronostratigraphy of the Plio-Pleistocene fossil hominids of Java. **Modern Quaternary Research in Southeast Asia** 4:1-18.
- Prishanchit, S.
1988 A Preliminary survey of lithic industries in Mae Hong Son, Nan and Uttaradit, northern Thailand. In **Prehistoric Studies: The Stone and Metal Ages in Thailand**, edited by Pisit Chroenwongsa and Bennet Bronson, pp.81-90. Bangkok: Amarin.
- Reynolds, T.
1992 Excavations at Banyan valley cave, northern Thailand: a report on the 1972 season. **Asian Perspectives** 31 (1):76-97.
- Roberts, N.
1998 **The Holocene: An Environmental History**. Malden: Blackwell.
- Shoocongdej, R.
1996b Working toward an anthropological perspective on Thai Prehistory: current research on the Post-Pleistocene. **Bulletin of the Indo-Pacific Prehistory Association** 14(1):119-132.
- Spies, J.
2003a Open lithic sites in northwestern Thailand: a preliminary report. Paper presented at the

Conference on People, Culture, and Paleoenvironment in Highland Pang Mapha, Mae Hong Son Province. 20-21 February, 2002. Silpakorn University, Bangkok

2003b Paper presented at the Conference on **People, Culture, and Paleoenvironment in Highland Pang Mapha, Mae Hong Son Province.** 20-21 February, 2002. Silpakorn University, Bangkok

Sun Xiangjun and Chen Yinshuo

1991 Palynological records of the last 11,000 years in China. *Quaternary Science Reviews* 10:537-544.

White, Joyce and Chester Gorman

1979 Patterns in "Amorphous" Industries: The Hoabinhian Viewed Through a Lithic Reduction Sequence. Paper presented at the 44th annual meeting of the Society for American Archaeology, Vancouver, British Columbia. April 23-25, 1979.

Yen, D.

1977 The Hoabinhian Horticulture?: the Evidence and the Questions from Northwest Thailand. In **Sunda and Sahul**, edited by J. Allen, J. Golson, and R. Jones. London: Academic Press, pp. 567-99.